

Benes Istvánné

Egy öskép két asszonya: Anna és Erzsébet

A könyveknek - ha van - sorsa, a jegyzett név: önképét vállaló sors. Mert a betűk karakterükben hordják a jelölő és a jelölt, az írásvető és az írás megbonthatatlan sorsközösségét. Hordják, hordozzák és közvetítik a létet beteljesítő s a létezés által beteljesedő ráeszmélést és megerősítést, a „legyen”-ben és a „jól van”-ban gyökerező szándékot, akaratot és értelmet. A valóság - mindig egyetlen - mindenné magasodó és szétáradó pillanatának szembeállítását a pillanatba gyűlt, s éppoly megfoghatatlan valóság mélységeivel.

Ahogy - korunkra - szinte nem maradt érték, ami elkerülhette volna a profánná válás kísértéseit, az író-olvasó rutin is - alig felszínre hozható - sejtéseinek szférájába igyekszik visszaszorítani az írás teljesebb olvasatát. Azt az eredendő, romlatlan, csupán értelmezésben eltorzítható olvasatot, ami az égi-földi mértékek, az egyetemleges, az isteni harmónia - technikán inneni, szemléletességen túli - titkairól szólhatna. Ennek az ősi, az érzékszervi tapasztalással - valaha - egyenértékű élmény-képességünknek elgyengülése és leromlása hozza létre napjaink jól-rosszul képzett és használt szimbólumait, s e jelképek özönének szükségletét - a gyakran csupán egy teljesebb képnek és lényegnek silány utánérzéséről szólókat, vagy a tartalmatlanságot hangzatos s a háttérbeni hiányt elfedő fogalmak burjánzásában.

Am mégis... Ha jól belegondolunk, beleérezzük és belenézzük bármilyen - evilági - létező dologba, jelesül épp a saját kézírásunk formáiba, alakulásába, futamába, mint a mikroszkóp lencséje alá helyezett vízcseppben, egyszerre megmozdul, élni kezd az eladdig mozdulatlanak tetsző, és mássá, egy más fajta történéssé válik az addig nem, vagy csupán nem úgy és nem annak látott. S innen indul az út, hogy újra felfedezzük és megértsük a nem emlékezve is emlékeinket állító, a nem tudottan is tudatunkban rejlő elkötelezettségünk és kötelessé-tettségekünk intő példázatait.

Az írás él. Felidéz, rögzít és lerögzít. Vall az Egyről, az egyszeri teremtésről és felvállalja a folytatást, a továbbvívést, a megsokszorozódást és az újraképzést. Benépesít, eloszt, elrendez. Tükröz, tükröződik és visszasugároz.

Az írás tudja a törvényt, s kézírásunk felfedi a törvényhez való viszonyunkat és viszonyulásainkat. Az írásban ott a feladat, a művelet és a megoldás örök mintázata: a kölcsönös belátásé, a jóvátételé és a megváltásé.

Az írás sohasem veszítheti el credendó szakralitását, mert az írás - miként minden, ami Istentől való - örök átváltozás, állandó átváltoztatás és felbonthatatlan szövetség a felajánlott, a bemutatott és a meghozott áldozatban.

E gondolatok külön- és többlet-aktualitását - itt és most - az egyazon tulajdonságok, képességek és hajlamok oly ellentétes pólusain égő és végtelenségük tüzeiben eléggő két asszony kézírásának elemzési tapasztalatai, a kettejük áldozatvállalásáról és áldozattá válásáról szóló történet adja.

Majthényi Anna és Fráter Erzsébet írásának egybevetésekor szinte nem fedezhető fel olyan személyiségképző tényező, ami, ha Annánál aktív, cselekvőkész, Erzsébetnél elfogadó, passzív ne lenne, így látszólag a két asszony egymás igényeit és szükségleteit széles körben biztosító és egymás erősségeit kölcsönösen megtámogató páros lehetett volna. Sajnos, csak látszólag és csupán adottságaik tükrében, ugyanis ezek, a minőségek szintjén harmónia-teremtésre rendelt elemi erők, működésükben korántsem a másikat kiegészíteni akaró és képes készletként, hanem egymásnak ellentmondó, egymás dolgait kizáró, önérvényesítő törekvésként és történésként nyilvánultak meg.

Fráter Erzsébet nőiségének opálos gyöngyszemei az érzelmek szálára fűzöttek. Erzsébetnek a női minta és anyaképmás hiányából származtatható énkép-fejletlensége és szerepbizonytalansága védtelensége miatt erő, de elfogadó, gyöngéden támogató barátnő- anyára lett volna szüksége. Valószínűleg Madách Imre anyai kötődésének projekciói nem kis mértékben befolyásolták Erzsébetet a Költő iránti vonzalma létrejöttében - hogy majd ugyanezen tényezők valósága válassza is le róla.

Majthényi Anna eredendő képességekkel és hajlamokkal rendelkezett az ugyancsak nagyon nőies nők egy másfajta varázsával, nevezetesen a fellépésében, a megjelenésében is hordozott és onnan kivetített tiszteletigények és tiszteletkeltésnek, „nagyasszonyiságnak”. Ezt a természetadta, s a maga helyén a valóság megerősítését szolgáló uraló erő Anna asszony világmépeben a hatalom és az erőfölény reprezentánsaként kapott helyet. Az önrőből-valóság és az önmegerősítés e keverékének furcsaságait férje halálának - úgy tűnik soha ki nem hevert - traumája, Imre fia egészségi problémái, a családi tragédiák és a gondok csak felerősítették, mi több, jó néhány tekintetben eltorzították, különös magatartásformák-ká alakították. Nem egy erőssége véglegesen - vagy csak aktuálisan, s mintegy reakcióként, önformájában kifordult, visszájára váltott. Így lett a gyöngédség-szükségletből önkínzó és környezetét is meggyötrő gondoskodás, az óvatos előrelátásból, az övéi feltetésből negatív kivetítések sokasága, bűnbakképzés, a múlt fényéből komor és veretes rögeszmék világa, s a meglévők, a sajátként számon tartottak: a birtokoltak és a megállapítottak kényszeres megkötése a feloldás és a feloldozás lehetősége nélkül. S ahol az erő tehetetlenségérgzetbe torkollott, a nőies érzelmekről való kényszerű lemondás pedig az elutasításba; a tudatból eltüntetett okok és készletések visszatéréseként és lázadásaként: a prudéria és a praktikum fonák esztétikája: a dolgoknak egy saját izlésre formált, gyakran már rendteltségnek tettségű vagy ténylegesen is következtelen elrendezése.

Hogyan is ne irritálta volna ezt a keménységében, kényszerűségeiben és kényszerei által megcsontosodott, könnyedebb érzéki örömeinek szirmait teljességükben - talán - ki sosem bontakoztathatott boldogtalan asszonyt Erzsébet olykor csak sejtethető, másszor - Anna számára - idegen

fényeket felcsillantó, mindig a perc varázsával telített érzelmvilága! Azok a színek, az az ígéret, az az ígéreetség, amit önmagában meg kellett semmisítenie, amitől magában és magának kellett megvonnia az élető energiát, amire épp a halandóság és a halál ellenében kényszerült halalos csomót vetni - az életért és az övéi fennmaradásáért.

Mindkét írás vonatkozó jellemzői jól mutatják Anna és Erzsébet realitásérzékének közel azonos mérvű, de más-más irányú szubjektivitását, gondolkodásukban a tényleges tényektől való elvágyódásukat és elidegenedésüket, s egyben egy igen magas szintű értékítélet meglétét is. Am míg Majthényi Anna a megszokásnak, az ismétlődésnek, a halmaznak, a „sok”-nak, a hasonlóságnak ad rangot, s egy már inkább archaikusnak, mint konzervatív-nak nevezhető mércével mér, s e túlméretezett dolgok súlya képezi számára a renden belüli értéket, Erzsébet etalonja a rendkívüli felé tendál. Erzsébetet az egyszerű, a megismételhetetlen vonzza, mindaz ami épp megragadhatatlanságánál fogva nagyszerű, és bizva is csak kételkedést teremt. Erzsébet fanatikus és fanatizál, ígéz, de nem biztosít semmiről. Nincs súlya és nem tud megfogódzni semmiben. Sóvár, de nem valódi lángjával égő, és nem valódi erőket égető, libegő lángocska mélyben rejlő kincsei fölött. Ha őseitől hozott sokirányú és kifinomult képességeinek szabadabb kibontakoztatási lehetőséget kapott volna is, az olyannyira vágyott visszaigazolás, megértés, megtámogatás hiányában minden igyekezetét csakúgy, mint önmagát, valószerűtlenné, hiábavalónak, valós értelem- és érték nélkülinek kellett éreznie. Tapasztalásai így sohasem válhattak állandó szinten tartható biztonságot nyújtó értékismeretté, azonban érzelmi gazdagsága és esztétikai érzéke többnyire hathatós védelmet szolgált a döntések és cselekvések számottevőbb túlzásai ellen. A mellőzöttséggel, a semmibevetettséggel, létszükségleteinek szimbolikus és tényleges megvonásával Erzsébet egyre kiéhezettebbé, egyre szomjasabbá váló lelke mindinkább oda hajlik, hogy pótlást keressen, s mind könnyebben elfogadjon szinte bármit, ami olyan, mint a megoldás vagy hasonló ahhoz. A sorsdráma kezdetén még azért, mert önmagává akart válni, a dráma második felében azért, hogy ne kelljen porig alázott és érzelmeiből is kifosztott magára eszmélni.

Ahogy Majthényi Anna látszólagos ridegségének és fősvénységének valódi oka sem a kicsinyes, primitív fukarság volt igazában, úgy Fráter Erzsébetnek - annyiszor felrótt - „könnyelműsége” sem a pazarlás iránti tényleges hajlamokban gyökerezett. E két asszony olyannyira akart szeretni, hogy minden fényüket akkora messzeségbe küldték, ahonnan az önmagukra már nem vetülhetett vissza.

A Mater szóban két másik szó gyöke rejlik: a matériáé és Éroszé. Az anyagé, amiből minden dolog lett és ami érezvén saját múlandóságát és az elmúlást, ezek fölötti hatalomként a formákba öltözést, a szereplehetőségeket s a mindenhatóság tévképzését kapta kárpótlásul. Ölelni s ölni, óvni és gyógyítani. Kizárni, befogadni, befoglalni, kihordani és magasra emelve felmutatni. És Erósz, aki a mítosz szerint egyidős a Föld Asszonyával, s akiről Szókratész így beszél: *„Erósz nem szép és nem is jó. De Erósz nem is ember, hanem valamilyen démon az istenek és az emberek között. Erósz a Bőség és a Hiány szülötte. Még nem szép és nem is jó, de nem is a szépségnek és a jóságnak teljes hiánya, hanem az átmenet, a javulás, a törekvés.”*

Mater... Matéria és Erósz... Anna és Erzsébet. Részei egy kettétört képnek, s a képet, felcserélt helyzetükkel is, az egészlegességben részesítették.

Majthényi Anna és Fráter Erzsébet írásvizsgálati bizonyosságait egymás mellé helyezni és párhuzamba állítani annyi, mint az együvé valók egy képpé válásának - talán - évmilliókra visszautaló történéseit egyazon pillanatban szemlélhetni. Kettejük különös és fájdalmas világán át betekintést nyerni a Tragédia költőjének conokat átívelő, s mégis, vagy talán épp azért, a nagy távlatok vonzása és a kicsinyes gondok iránti elkötelezettség között állandó egyensúlyozásra kényszerülő fiúi voltába és férfi lényébe. Felvázolni Madách Imre egy-lelkét: szívárvány-egy-asszonyában, az örök nő madáchi ősképében, emberléptékű archetipusában.

Emlékezni és emlékeztetni két asszonyi névvel az e nevekben és e nevekkal jegyzett sorsra: Hannah = a kegyelem és Eliseba = Isten az én esküvésem.

Karácsony Attila grafikája

Zsuffa Péter fotója

Bagi András: Palóc örökség. 1987. diófa 47 cm